

Als eerstejaars Bouwkunde student kregen we een opdracht van Herman Hertzberger: ontwerp een strandopgang. Wat een heerlijk gegeven voor iemand wiens eerste herinnering het is dat ik na een middagslaapje wakker wordt op het strand bij paal 14 tussen Scheveningen en Kijkduin.

Herman had in de weken ervoor bevlogen verteld over allerlei ontwerp aspecten. We hingen aan zijn lippen als hij vertelde over die eerste paar treden van een trap die net even anders waren vormgegeven waardoor zowel ontmoeten, verblijven en bewegen werden gestimuleerd. Of zijn omgang met de bouwinspecteur die hij bewust over allerlei details aan de andere kant van een trappenhuis begon te vertellen om te verbloemen dat de doorvalbeveiliging lager dan bouwbesluit was gerealiseerd om dat open gevoel te behouden. Of over de muurtjes op de overgang van schoolplein naar entree van het gebouw waar lekker tegenaan gehangen of op gezeten kon worden. Of over de lichtinval bovenop de trap die tegelijk tribune was in de foyer die tegelijk theater was. Het ging altijd over de relatie van de ingreep tot de mens, maar bleef daar niet in hangen. Vanuit het kleine werd het grote opgebouwd en het grote had net zoveel kracht en betekenis als het kleine. Menselijke architectuur werd verheven naar structuralisme.

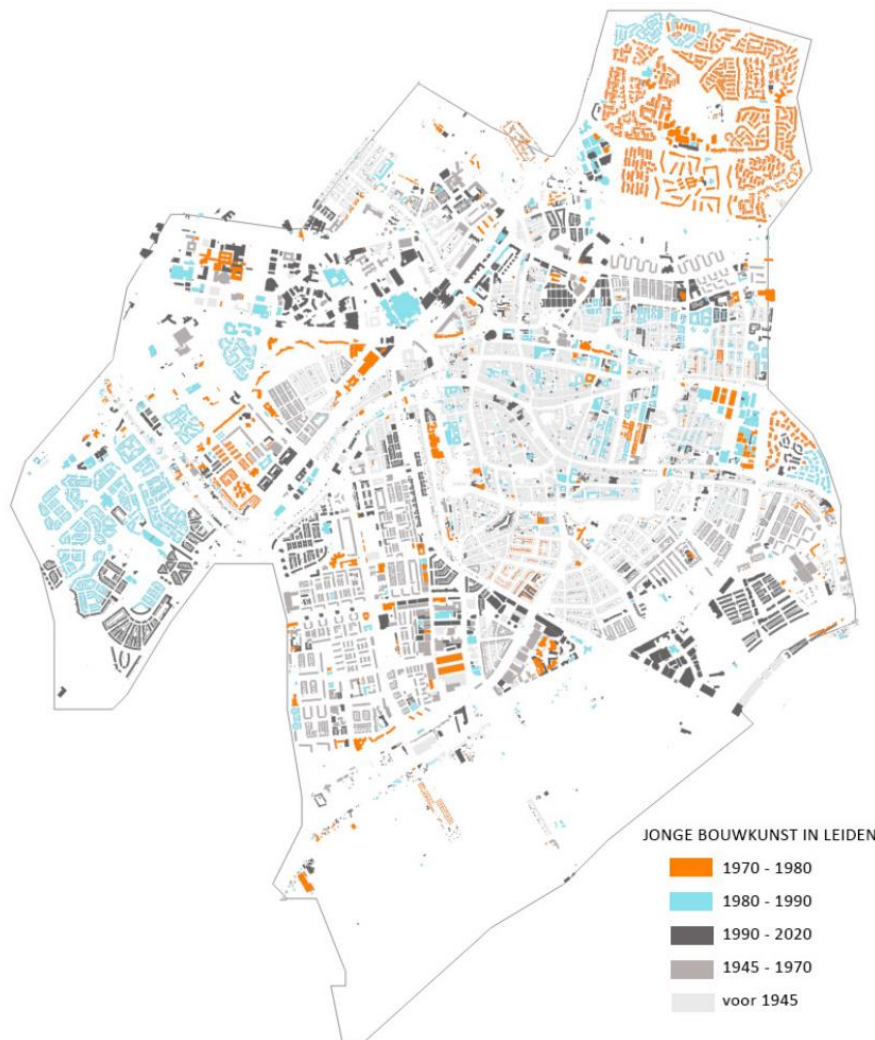
Als we het over Jonge Bouwkunst uit de periode 1970 tot 1990 hebben, gaat het vaak over die menselijkheid. Een radicale breuk met de ideeën uit de jaren '60 waarin cityvorming, ruim baan voor de auto en wonen in doorzonwoningen de leidraad was. Met als kantelpunt 1965; het jaar dat Le Corbusier overleed in Roquebrune-Cap-Martin en, zonder verband, mijn geboortjaar.

Leiden is op zich al een stadje met zeer 'menselijke' afmetingen; of het nu de bewandelbare doorsnede van de stad is of de opbouw van de hofjes, de stegen en de straatjes. Een keer niezen en de burens zijn verkouden.

En de stad was ziek. Verkrotting van de Binnenstad, wegwijnende walkanten en ... what's new ... een stevig onvervulde woningbouwopgave. Dit werd de tijd van stadsherstel en stadsuitbreiding. De periode van de Jonge Bouwkunst heeft een grote impact op de stad gehad. Van het meest oostelijke Waardeiland via de bloemkoolbuurtjes Bockhorst en Koppelstein tot meest westelijke Stevenshof en van meest noordelijke Merenwijk tot aan de stadsrand van Zuidwest.

De stadsdoorsnede is ermee hervormd en de stadscontour is ermee tot stand gekomen.

Tegelijkertijd met de in- en uitbreidingen pakte de gemeente met miljoenen aan staatssteun de Binnenstad aan. De nieuwbouw daar voegt zich naar de bestaande historische bebouwing: Baksteen, overgangszones, segmentering, hofstructuren die eerdere rooilijnen volgen, afgetopt met een rijk kaplandschap. Wel menselijk, maar niet altijd structuralistisch. De prachtigste voorbeelden van dat laatste zijn te vinden aan de Witte Singel. De Universiteitsbib van architect Bart van Kasteel en het Universiteitscomplex van Joop van Stigt zijn krachtig in zich en vormen samen een sterk ensemble.

Als je de kaart met jaarringen van de stad bekijkt besef je je pas hoeveel er in die tijd gesloopt werd om dit alles tot stand te brengen. Nu een kleine 50 jaar later staat de transformatie van de transformatie er op veel plekken aan te komen. Onderhoud en/of verduurzaming vormen de grootste aanleiding. Nieuwe vragen over behoud en erfgoedwaardigheid komen op. Hoe geven we daar binnen de nieuwe Omgevingswet handen en voeten aan? Misschien niet meer zo stringent als via aanwijzing tot monument of beschermd stadsgezicht? Maar hoe dan wel? Is verduurzaming en vernieuwing belangrijker dan behoud zoals in het laatste gemeenteraadsdebat al een keer geopperd werd? Slopen is ook een optie! Maar dan wel terugbouwen met gevoel voor de historie en omgeving, hoor ik onze Erfgoed collega's zeggen. Vaak slecht vertaald met: historiserend bouwen.

Dat kan blijkbaar ook anders. Een mooi voorbeeld van Jonge Bouwkunst in de Binnenstad vind ik het complex van Fons Verheijen aan de Hooigracht nr 3. Een stoer ingepast studentencomplex dat zijn positie in de stad inneemt. Niet verbloemt dat het nieuw is binnen historische context, goed programma toevoegt aan de stad, historische kenmerken op destijds hedendaagse wijze doorvertaalt en nu ruime waardering (tenminste van de cultuurhistorici) krijgt voor de radicale visie en eigenzinnigheid van invulling.

Als we deze benadering nu eens op meer transformatie zouden toepassen. Bouw radicaal, eigennig en toekomstgericht! Als je dat goed doet komt de waardering blijkbaar vanzelf. Dat is wat mij betreft geen pleidooi voor sloop, maar voor radicale circulaire transformatie.

Herman heeft hierin zelf laten zien hoe het moet. Met de verbouw van het muziekcomplex Vredenburg naar TifoliVredenburg heeft Utrecht er een prachtig hernieuwt cultuurpaleis en icoon van transformatie bij gekregen. Vernieuwend en aanpasbaar bleek niet alleen het gebouw, maar ook de geest van Herman. Jezelf continu vernieuwen binnen het idioom van je werk. Nog steeds van belang zijn en de omgeving een nieuwe toekomst geven zoals Vredenburg ... daarin is Herman juist de grootste meester gebleken.

Naast de menselijke Herman Hertzberger hebben nog 2 architecten mij gevormd in Delft. De tegendraadse Carel Weeber en de buitenaardse Rem Koolhaas. Ook daar kan Leiden als stad van cultuur, historie en vernieuwing nog wel wat van gebruiken. Net als een strandopgang.

Martin Verwoest 14 juni 2023

<https://www.erfgoedleiden.nl/nieuws/1323-het-jongste-erfgoed-van-leiden-de-jaren-1970-en-1980>